

PERSPECTIVA

Lęgnickie Studia
Teologiczno-Historyczne
Rok IV 2005 Nr 1

KS. IRENEUSZ CELARY

ROLA WIERNYCH ŚWIECKICH W ŻYCIU
I AKTYWNOŚCI PASTORALNEJ KOŚCIOŁA
W UJĘCIU INSTRUKCJI *REDEMPTIONIS SACRAMENTUM*

Aktywność pastoralna Kościoła jest obecnie nie do pomyślenia bez współpracy ze świeckimi, którzy powinni być świadomi swego powołania na świadków Chrystusa we wszystkich okolicznościach życia. Przez sakrament chrztu świętego¹ „wszyscy wierni są równi co do godności i działania, na skutek czego każdy, zgodnie z własną pozycją i zadaniem współpracuje w budowaniu Ciała Chrystusowego” (KPK 208). Świeckim przysługuje zatem „prawo sprawowania kultu Bożego, zgodnie z przepisami własnego obrządku” (KPK 214). Wolno im też powierzać urzędy kościelne oraz posługi liturgiczne (KPK 228-230)² szczególnie, gdy to „doradza konieczność Kościoła, z braku szafarzy, także świeccy, (...) mogą wykonywać pewne obowiązki w ich zastępstwie, mianowicie: posługę słowa, przewodniczyć modlitwom liturgicznym, udzielać chrztu, a także rozdzielać Komunię świętą zgodnie z przepisami prawa” (KPK 230, par. 3).

O roli i misji świeckich w Kościele i we współczesnym świecie jest również mowa w posynodalnym dokumencie *Christifideles laici*. W adhortacji tej zwrócono także uwagę na „trudności i niebezpieczeństwa, których nie brak na posoborowej drodze laikatu” (ChL 2). W dokumencie skierowano przede wszystkim uwagę na dwie pokusy,

¹ Zob. S. SZCZEPANIEC. *Liturgię celebryje cała wspólnota*. „Liturgia Sacra” 2:1996 nr 3-4 s. 64-66.

² Zob. T. SINKA. *Podział funkcji w zgromadzeniu liturgicznym*. W: *Msza święta*. Red. W. Świerzawski. Kraków 1992 s. 170-191.

którym ulegają niektórzy świeccy: z jednej strony chodzi o ich zbytne angażowanie się oraz przejmowanie przez nich posług kapłańskich, a z drugiej strony o zaniedbywanie specyficznych dla nich powinności, wypływających z ewangelii, na polu zawodowym, społecznym, gospodarczym, kulturalnym i politycznym (por. ChL 2).

O nadużyciach oraz trudnościach w dziedzinie liturgii, zwłaszcza związanych ze sprawowaniem Eucharystii, przeczytać możemy w najnowszej *Instrukcji Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Redemptionis sacramentum o zachowaniu i unikaniu pewnych rzeczy dotyczących Najświętszej Eucharystii*, ogłoszonej 25 marca 2004 r. Na interesujący nas temat w dokumencie tym czytamy, że „Dla dobra wspólnoty oraz całego Kościoła Bożego niektórzy z wiernych świeckich zgodnie z tradycją słusznie i chwalebnie wykonują pewne funkcje podczas sprawowania świętej liturgii” (RS 43). *Instrukcja* pochwała w ten sposób wielorakie zaangażowanie się ludzi świeckich w duszpasterską działalność Kościoła, odwołując się przy tym do dotychczasowych dokumentów Magisterium Kościoła. Jednakże oprócz bardzo pozytywnej oceny tej działalności, *Instrukcja* znajduje także negatywne aspekty tego zagadnienia. Wydaje się bowiem, że tak należy rozumieć zawarte tutaj stwierdzenie, iż powinno się zdecydowanie „unikać niebezpieczeństwa zaciemniania uzupełniającego się podziału czynności pomiędzy duchownymi i świeckimi” (RS 45).

1. Teologiczne podstawy współpracy duchowieństwa z laikatem.

W rozdziale II *Instrukcji* przedstawione zostały teologiczne podstawy współpracy wiernych świeckich z duchowieństwem. Przypomniana tutaj została nauka Kościoła o powszechnym kapłaństwie wiernych oraz o kapłaństwie urzędowym (por. RS 36). Oba te zakresy kapłaństwa zakotwiczone są w jednym kapłaństwie Chrystusa. Zwrócono też uwagę na istotne różnice oraz granice, których świeccy nie mogą w tym zakresie przekroczyć (por. RS 42-47).

Instrukcja przypomina naukę Soboru Watykańskiego II, że liturgia jest wykonywaniem kapłańskiego urzędu Jezusa Chrystusa (por. RS 36). Tak postawiony problem stawia nas wobec pytania o podmiot liturgii, o jej Sprawcę, o zasadniczego „liturga”³. Na in-

³ Por. W. GŁOWA. *Współpraca duchowieństwa z laikatem w ewangelizacji parafii przez liturgię*. „Liturgia Sacra” 4:1998 nr 2 s. 236.

teresujące nas pytanie *Katechizm Kościoła Katolickiego* tak pisze: „Liturgia jest «czynnością» całego Chrystusa. Ci którzy obecnie ją celebrują – poprzez znaki, którymi się posługują – uczestniczą już w liturgii niebieskiej, gdzie celebrowanie w całej pełni jest komunią i świętem” (KKK 1136). Pierwszorzędnym zatem podmiotem liturgii jest Jezus Chrystus, który „«siedząc po prawicy Ojca» i rozlewając Ducha Świętego na swoje Ciało, którym jest Kościół, działa obecnie przez sakramenty ustanowione przez Niego w celu przekazywania łaski. Sakramenty są widzialnymi znakami (słowa i czynności), zrozumiałymi dla człowieka. Urzeczywistniają one skutecznie łaskę, którą oznaczają, za pośrednictwem działania Chrystusa i przez moc Ducha Świętego” (KKK 1084). Nasz Zbawiciel jest zatem Sprawcą liturgii, będąc „Pośrednikiem między Bogiem i ludźmi” (por. 1 Tym 2, 5) oraz „Arcykapłanem Nowego Przymierza” (por. Hbr 8, 1-2).

Obecność Jezusa Chrystusa w każdej czynności liturgicznej należy również pojmować jako aktualną oraz realną. Jest to obecność aktualna, to znaczy obecność *hic et nunc* – tutaj i teraz. Chrystus bowiem za każdym razem, w każdej czynności liturgicznej, aktualizuje swoją obecność, aby dokonać danej czynności (to On chrzci, On odpuszcza grzechy). Jako narzędziem posługuje się „liturgiemi” drugorzędnym, którego funkcją będzie zawsze narzędziowa i służebna⁴.

Odpowiadając na wyżej postawione pytanie należy również przypomnieć, że w liturgii – „w tak wielkim dziele, przez które Bóg otrzymuje doskonałą chwałę, a ludzie uświęcenie, Chrystus zawsze przyłącza do siebie Kościół, swoją Oblubienicę umiłowaną, która wzywa swego Pana i przez Niego oddaje cześć Ojcu wiecznemu” (KL 7; KKK 1089). Jezus Chrystus zatem nigdy nie działa w liturgii sam, lecz w pełnej łączności ze swoją Oblubienicą – Kościołem. Podmiotem działań liturgicznych staje się zatem i Kościół jako Ciało Chrystusa oraz zgromadzenie liturgiczne w całej swej strukturze hierarchicznej. Stąd też wszystkie „czynności liturgiczne nie są czynnościami prywatnymi, lecz kultem Kościoła, będącego «sakramentem jedności», a Kościół to lud święty, zjednoczony i zorganizowany pod zwierzchnictwem biskupów. Dlatego czynności liturgiczne należą do całego Ciała Kościoła, uwidaczniają je i na nie oddziałują. Poszczególnych natomiast jego członków dosięgają w różny sposób, zależnie od stopnia święceń, urzędów i czynnego udziału” (KL 26). Chcąc być w zgodzie z tym określeniem *Konstytucji o liturgii świętej* należy więc

⁴ *Tamże.*

stwierdzić, że całe Ciało Kościoła jest „Celebransem” poszczególnych czynności liturgicznych, a nie tylko kapłan – przewodniczący zgromadzenia liturgicznego (por. KKK 1140-1141). „W celebracji sakramentów całe zgromadzenie jest więc «liturgiem», każdy według swojej funkcji, ale «w jedności Ducha», który działa we wszystkich” (KKK 1144).

Stąd też *Instrukcja* zwraca naszą uwagę na fakt, że liturgia nie jest czynnością prywatną. Nie może jej za taką uważać kapłan, który ją sprawuje nie tylko dla wiernych, ale przede wszystkim razem z nimi (por. RS 37). Wiernym nie może być to obojętne, co czyni kapłan w ich imieniu, dla nich oraz z nimi. Liturgia jest bowiem sprawą całego Kościoła, całego ludu Bożego, a nie tylko hierarchii kościelnej. I cały lud Boży sprawujący liturgię jest za nią odpowiedzialny, za jej należyty przebieg i za korzyści płynące z niej dla poszczególnych wiernych. Stąd podział funkcji w zgromadzeniu liturgicznym i chętnie ich spełnianie przez wiernych.

W podstawach teologicznych *Instrukcja* mówi również o jedności i różnorodności zadań urzędowego kapłaństwa (por. RS 36-37). W innym zaś miejscu podkreśla niezastąpiony charakter oraz niezbędność urzędowego kapłaństwa we wspólnocie wiernych (por. RS 146). Tutaj bowiem nie można wzorować się na strukturach oraz kryteriach społeczności politycznych. *Instrukcja* stwierdza bowiem wyraźnie, że bez kapłaństwa niemożliwa jest egzystencja wspólnoty Kościoła i posługi kapłańskiej (por. RS 42).

Należy w końcu postawić pytanie, na jakiej podstawie Kościół jest podmiotem czynności liturgicznych. *Instrukcja* odpowiada na to pytanie w następujący sposób: „Celebacja Mszy św. jako czynność Chrystusa i Kościoła, jest ośrodkiem całego życia chrześcijańskiego zarówno dla Kościoła powszechnego, jak i dla partykularnego oraz dla poszczególnych wiernych” (RS 36). Można więc powiedzieć, że cały Kościół sprawujący liturgię (hierarchia – przez sakrament kapłaństwa i wierni – na mocy chrztu i bierzmowania) jest kapłański. W *Konstytucji dogmatycznej o Kościele* czytamy na ten temat takie słowa: „Chrystus Pan, Kapłan wzięty spośród ludzi (por. Hbr 5, 1-5), nowy lud «uczynił królestwem i kapłanami Bogu Ojcu swemu» (Ap 1, 6; por. 5, 9-10). Ochrzczeni bowiem poświęceni są przez odrodzenie i namaszczenie Duchem Świętym, jako dom duchowy i święte kapłaństwo, aby przez wszystkie właściwe chrześcijaninowi uczynki składać ofiary duchowe i głosić moc Tego, który wezwał ich z ciemności do swego przedziwnego światła (por. 1P 2, 4-10). Toteż wszyscy uczniowie

Chrystusa, trwając w modlitwie i chwalać wspólnie Boga (por. Dz 2, 42-47), samych siebie składać mają na ofiarę żywą, świętą, miłą Bogu (por. Rz 12, 1), wszędzie mają głosić świadectwo o Chrystusie, a tym, którzy się tego domagają, zdawać sprawę z nadziei życia wiecznego, która jest w nich (por. 1P 3, 15). Kapłaństwo zaś powszechne wiernych i kapłaństwo urzędowe, czyli hierarchiczne, choć różnią się istotą, a nie stopniem tylko, są sobie jednak wzajemnie przyporządkowane; jedno i drugie bowiem we właściwy sobie sposób uczestniczy w jedynym kapłaństwie Chrystusowym” (KK 10).

Kościół święty – lud Boży jest zatem podmiotem wszystkich czynności liturgicznych. Ujawnia się to przede wszystkim w sprawowaniu Ofiary eucharystycznej (por. RS 36). Kościół uniwersalny, stanowiący podmiot czynności liturgicznych, przedstawia się więc nie jako wielkość abstrakcyjna i anonimowa, lecz jako konkretne zgromadzenie liturgiczne, sprawujące daną świętą czynność, w określonym miejscu⁵.

Instrukcja zwraca wreszcie naszą uwagę na to, że „Kościół nie gromadzi się z ludzkiej woli, lecz że jest powołany przez Boga w Duchu Świętym i przez wiarę odpowiada na darmowe Jego powołanie” (RS 42). To Duch Święty jest duszą Kościoła Chrystusowego, to On nieustannie ożywia liturgię. Jest także pierwszym jej animatorem. Gromadzi wierzących, kontynuuje zgromadzenie liturgiczne, staje się w nim źródłem wewnętrznej komunii. W ten sposób pełni rolę mistagoga oraz uświęciciela⁶. Wszystkie bowiem dzieła liturgiczne dokonują się w mocy Ducha Świętego (por. KL 6)⁷.

Duch Święty stoi również u początków oraz u celu każdego z sakramentów. Sakramenty święte posiadają bowiem swoją skuteczność dzięki Jego mocy. W *Katechizmie Kościoła Katolickiego* czytamy takie słowa: „W tym sakramentalnym udzielaniu misterium Chrystusa Duch Święty działa w taki sam sposób jak w innych czasach ekonomii zbawienia: przygotowuje Kościół na spotkanie z Jego Panem, przypomina i ukazuje Chrystusa wierze zgromadzenia, uobecnia i aktualizuje misterium Chrystusa swoją przekształcającą mocą, a wreszcie jako

⁵ Por. J. NOWAK. *Apostolski wymiar liturgii*. W: *Refleksja nad encykliką Ecclesia de Eucharistia vivit o Eucharystii w życiu Kościoła. Materiały z sympozjum dla osób konsekrowanych pod patronatem Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów* (Jasna Góra, 23-24 X 2003). Red. S. Cichy. Katowice 2004 s. 32.

⁶ Zob. J. JANICKI. *Misterium paschalne Chrystusa – centralnym wydarzeniem Kościoła*. „Collectanea Theologica” 65:1995 nr 4 s. 105 nn.

⁷ Wydarzenia zbawcze są aktualizowane w liturgii dzięki działaniu Ducha Świętego. Zob. W. HRYNIEWICZ. *Nasza Pascha z Chrystusem*. Lublin 1987 s. 85-91.

Duch komunii jednoczy Kościół z życiem i posłaniem Chrystusa” (KKK 1092).

Szczególnym „miejszem” działania Ducha Świętego jest Eucharystia (por. RS 42)⁸. Bez tego działania eucharystyczna anamneza byłaby tylko zwykłym powtórzeniem psychologicznym czy pewnym chłodnym rytym. Duch Święty łączy jednak dokonujące się na ołtarzu działanie z czynem Jezusa. Jest w pełni Duchem Zmartwychwstania oraz Pięćdziesiątnicy dającym nowe życie całemu stworzeniu i rozszerzającym radość zmartwychwstania na cały świat. Nie dziwi zatem fakt, że szczególnie w Eucharystii znajdujemy błaganie o przyście Ducha Świętego (por. KKK 1104).

Duch Święty daje wreszcie zadatek nowego, wiecznego życia. Antycypuje przyszłość oraz pozwala jej zakosztować; daje jej przedsmak, ale równocześnie wzywa do pokuty. Tak jak czasy Kościoła są czasami Ducha Świętego, tak liturgia, w której urzeczywistnia się dzieło zbawienia, jest miejscem, w którym rozkwita działalność Trzeciej Osoby Boskiej.

2. Różne formy współpracy duchowieństwa i wiernych w liturgii.

Liturgia już ze swej natury, czyli jako czynność społeczna, domaga się współpracy wszystkich, którzy w niej uczestniczą. Współpraca ta najbardziej dostrzegalna jest wtedy, gdy wszyscy spełniają to, co do nich należy, czy to na mocy sakramentu święceń lub konsekracji biskupiej, czy przez udział w kapłaństwie powszechnym na mocy chrztu oraz bierzmowania (por. KL 28). Stąd też w zgromadzeniu liturgicznym należy wyróżnić posługi wynikające ze święceń (diakonat, sakrament święceń i konsekracja biskupia), posługi udzielane w specjalnym obrzędzie (lektorat, akolitat) oraz posługi zlecone czasowo przez rektora kościoła (organista, psalmista, kantor, usługujący do mszału, krzyża, świec, chleba, wina, wody i kadzielnicy)⁹.

Instrukcja już we wprowadzeniu podkreśla, że „Wszyscy wierni mają prawo do prawdziwej liturgii, a w sposób szczególny do celebracji Mszy świętej, która winna być taka, jaką chciał i ustanowił Kościół, tak jak określają przepisy w księgach liturgicznych oraz w innych normach i aktach prawach” (RS 12).

⁸ Por. NOWAK. *Apostolski wymiar*. s. 29.

⁹ Zob. W. GŁOWA. *Posługi i funkcje w zgromadzeniu liturgicznym*. W: *Mszał księgą życia chrześcijańskiego*. Red. B. Nadolski. Poznań 1989 s. 313-331.

Instrukcja stwierdza też, że „Wierni mają prawo, aby władza kościelna sprawowała pełne i skuteczne kierownictwo nad świętą liturgią, aby liturgia nigdy nie była postrzegana jako «prywatna własność kogokolwiek, ani samego celebransa, ani wspólnoty, w której sprawuje się sakramenty»” (RS 18). Stąd też dla dobra całej wspólnoty Kościoła „niektórzy z wiernych świeckich zgodnie z tradycją słusznie i chwalebnie wykonują pewne funkcje podczas sprawowania świętej liturgii” (RS 43). Aby jednak liturgia była sprawowana w sposób godny i należyty „Wszyscy, «czy to wyświęceni szafarze, czy świeccy wierni, pełniący swój urząd, winni wykonywać tylko to, co do nich należy», oraz podczas samej celebracji liturgicznej, jak i podczas jej przygotowania niech dbają, aby liturgia Kościoła była sprawowana godnie i pięknie” (RS 44).

Równocześnie *Instrukcja* przypomina o zasadniczej różnicy pomiędzy kapłaństwem powszechnym i kapłaństwem służebnym (por. RS 36), jak również o absolutnej potrzebie kapłana z mocą święceń podczas sprawowania Eucharystii (por. RS 42). A czyni to dlatego, ponieważ „Istnieje pilna konieczność i powszechna zgoda, aby wyeliminować w tej dziedzinie wszelką dwuznaczność i dostarczyć lekarstwo na trudności, jakie pojawiły się w ostatnich latach. Z wielką ostrożnością trzeba roztropnie więc używać wyrażen typu «wspólnota celebrująca» lub «celebrujące zgromadzenie»” (RS 42).

a) *Głoszenie słowa Bożego.*

Omawiając udział świeckich w posłudze słowa, *Instrukcja* przypomina, że kapłan celebrujący może zlecić głoszenie homilii „kapłanowi koncelebrującemu lub niekiedy, zależnie od okoliczności, także diakonowi, nigdy zaś osobie świeckiej” (RS 64). Zakaz ten dotyczy również alumnów seminariów, studentów teologii, asystentów duszpasterskich, „nie wyłączając również wszelkich grup, ruchów, wspólnot lub stowarzyszeń świeckich” (RS 66). Bardzo cenna jest natomiast pomoc świeckich w wypełnianiu „pewnych, bardziej lub mniej ważnych funkcji” (RS 147). Szczególnie bardzo wysoko należy ocenić funkcję katechistów (por. RS 148), zwłaszcza na terenach misyjnych oraz posługę asystentów pastoralnych (por. RS 149).

b) Celebracje niedzielne w nieobecności kapłana.

Tam, gdzie brakuje kapłanów, celebracje niedzielne są prowadzone przez wiernych nie wyświęconych¹⁰. Zawsze jednak powinny one być zgodne z duchem oraz normami wydanymi przez kompetentną władzę kościelną, a przewodniczący im wierny musi posiadać specjalny mandat od biskupa. Świeccy, przewodnicząc liturgii, mają również stosować formuły modlitewne dla nich przewidziane¹¹. Poza tym uczestnicy tych celebracji muszą zdawać sobie sprawę z tego, że należy jednak „starannie unikać wszelkiego pomieszania między tego rodzaju zgromadzeniami a celebracją eucharystyczną” (RS 165).

c) Nadzwyczajny szafarz Eucharystii.

Instrukcja przypomina, że „Nadzwyczajny szafarz Komunii świętej będzie mógł udzielać Komunii jedynie w przypadku braku kapłana lub diakona” (RS 158). O dopuszczeniu wiernych świeckich do sprawowania funkcji nadzwyczajnego szafarza Eucharystii decyduje biskup diecezjalny, który wydaje odpowiednie normy szczegółowe, harmonizujące z prawem uniwersalnym Kościoła. Wierni ci powinni być należycie pouczeni z zakresu doktryny eucharystycznej, natury swej posługi, przepisów, które trzeba zachować dla okazania należytego szacunku wobec Najświętszego Sakramentu oraz na temat dyscypliny dotyczącej dopuszczania do Komunii.

Tę funkcję zaś mogą oni spełniać jedynie wtedy, gdy nie ma szafarzy zwyczajnych (biskup, prezbiter oraz diakon), albo gdy oni wprawdzie są, ale z powodu jakiejś przeszkody (np. sędziwy wiek) nie mogą udzielać Komunii św., względnie gdy liczni wierni przystępują do Komunii św. i celebracja Eucharystii, bez pomocy, trwałaby zbyt długo (zob. RS 158).

Podsumowanie

Zasadniczym postulatem *Instrukcji* jest podkreślenie prawdy, że „Eucharystia, budując Kościół, właśnie dlatego tworzy komunie między ludźmi. Dlatego Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów wyraża życzenie, aby również dzięki gorliwemu zastosowaniu norm przypomnianych w tej *Instrukcji*, słabość ludzka nie była przynajmniej przeszkodą do działania owego Najświętszego Sakramentu Eucharystii” (RS 185).

¹⁰ Zob. KONGREGACJA KULTU BOŻEGO. *Dyrektorium celebracji niedzielnych w nieobecności kapłana Christi Ecclesia* (2 VI 1988) (nr 22). „Notitiae” 24:1988 s. 371 n.

W obecnych bowiem czasach, kiedy podejmowany jest wysiłek nowej ewangelizacji, wzajemne uzupełniające się misje kapłanów oraz świeckich w posłudze Eucharystii mają wielkie znaczenie. *Instrukcja* potwierdza to, że są one równie niezbędne oraz wyjaśnia, na czym polega ich odmiennosc i wzajemna komplementarnosc. Słusznie przestrzega przed tym, żeby „unikać niebezpieczeństwa zaciemnienia uzupełniającego się podziału czynności pomiędzy duchownymi i świeckimi” (RS 45).

Współpraca kapłanów i świeckich na polu liturgii wymaga odpowiedzialności za Kościół, specyficznej dla każdej ze stron. Wymaga również jedności ukazanej w *Instrukcji* między posługą przewodzenia Eucharystii a przewodzenia wspólnoty, która to jedność odpowiada sakramentalnemu charakterowi Kościoła. Odmiennosc zadań sprawia też, że głoszenie homilii i sprawowanie Eucharystii jest zastrzeżone wyłącznie dla kapłana. Fakt, że kapłaństwo sakramentalne nie może być w żaden sposób zastąpione, wyznacza granice między zadaniami kapłanów i świeckich (por. RS 161).

Jest zatem rzeczą zrozumiałą, że zasady i normy przypomniane przez *Instrukcję* nakazują, aby wierni świeccy, współpracując z posługą pasterską kapłanów, otrzymali także stosowną formację biblijną i liturgiczną (por. RS 170). Kościoły partykularne, a zwłaszcza biskupi i kapłani muszą zadbać o zapewnienie należytej formacji doktrynalnej swoim świeckim współpracownikom tak, aby i oni mogli wypełniać swoje specyficzne zadania z głębokim *sensus Ecclesiae*; zarazem powinni też odczuwać konieczność rozwijania duszpasterstwa powołań, aby wzrastała liczba kandydatów do kapłaństwa służebnego¹².

ROLE OF LAICAL BELIEVERS IN LIFE AND PASTORAL ACTIVITY
OF THE CHURCH IN THE LIGHT OF INSTRUCTION
REDEMPTIONIS SACRAMENTUM

S u m m a r i e s

Redemptionis sacramentum instruction was published on 25 March 2004. This instruction emphasizes that participation of priests and laical people in the Eucharist is indispensable. It also explains what distinctness and complementarity of both these missions consist in: priestly and laical persons. Proper

¹¹ Por. GŁOWA. *Współpraca duchowieństwa z laikatem*, s. 239.

¹² *Tamże*, s. 241-242.

serve of laical persons is not possible without assurance them suitable doctrinal formation. Only deeply going of the laical into meaning and thinking of the Church – *sensus Ecclesiae* – guarantee that their specific tasks will be fulfilled appropriately.

Tlum. Jarosław Sempryk